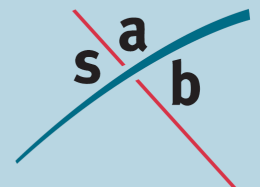

Nader onderzoek Flora- en faunawet
Vleermuizen

Graaf van Rechterenweg 12, Oosterbeek

Amvest Wonen Nova Projectontwikkeling b.v.

Datum: 27 oktober 2016
Projectnummer: 160159

INHOUD

1	Inleiding	3
1.1	Aanleiding	3
1.2	Plangebied	3
2	Wettelijk kader	5
2.1	Flora- en faunawet	5
2.2	Soortenstandaarden	6
2.3	Zorgplicht	7
3	Ecologie van vleermuizen	8
3.1	Verblijfplaatsen	8
3.2	Vliegroutes	9
3.3	Foerageergebied	9
3.4	Jaarcyclus vleermuizen	9
4	Onderzoekmethodiek	10
5	Resultaten	12
5.1	Onderzoeksomstandigheden	12
5.2	Resultaten veldonderzoek	12
6	Conclusie en advies	18
6.1	Ontheffing Flora- en faunawet	18
6.2	Ontheffing aanvragen	18
6.3	Mitigerende maatregelen treffen	19
6.4	Broedperiode en zorgplicht	19
6.5	Vrijblijvende aanbevelingen	19
6.6	Vervolgstappen	20

Bijlage 1: geraadpleegde literatuur

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Op het perceel Graaf van Rechterenweg 12 in Oosterbeek bevindt zich het voormalige hotel Dreijeroord. Het familiehôtel heeft in oktober 2014 haar deuren moeten sluiten. Inmiddels is er een partij gevonden die ter plaatse van het hotel een “Gastenhuis” wil realiseren. Dit betreft een concept, waarbij er in een kleinschalige setting woonruimte wordt geboden aan dementerende ouderen die niet meer zelfstandig kunnen wonen. Het gebouw is niet geschikt om de nieuwe functie te kunnen vervullen. Om deze reden wordt het gebouw gesloopt en wordt een nieuw gebouw opgetrokken.

Bij alle ruimtelijke ingrepen moet rekening gehouden worden met de aanwezige natuurwaarden in en om het plangebied. Uit natuurwaardenonderzoek moet blijken dat de natuurwet- en regelgeving de haalbaarheid van het plan niet in de weg staat. SAB heeft reeds in het voorjaar van 2016 een eerste verkennend onderzoek (quick scan flora en fauna) uitgevoerd. Uit dit onderzoek bleek dat soortgericht nader onderzoek naar vleermuizen noodzakelijk was om met zekerheid de aan- of afwezigheid aan te tonen. Voorliggende rapportage zet de bevindingen van dit onderzoek uiteen.

1.2 Plangebied

1.2.1 Huidige situatie

Het plangebied betreft een oud jachthuis met een grote tuin. Het oude jachthuis heeft lange tijd dienst gedaan als hotel. In de grote tuin staan oude bomen (paardenkastanje, eik, acacia, beuk e.d.). Enkele van de beuken zijn aan te merken als monumentaal. Naast de bomen is sprake van een gazon en begroeiing met struiken, voornamelijk rododendron. Het plangebied grenst aan de Graaf van Rechterenweg in het noorden, de Van Dedemweg in het oosten en in het zuiden en westen aan de tuinen en huizen van derden. Navolgende afbeelding toont de globale ligging van het plangebied.

Luchtfoto met de globale ligging van het plangebied (rood omkaderd). Bron: Google Maps. Bewerking: SAB.

1.2.2 Toekomstige situatie

In de toekomstige situatie wordt het huidige pand gesloopt om plaats te maken voor een nieuw gebouw met een maatschappelijke functie. In de nieuwe situatie zal de contour van het huidige bouwvlak niet worden overschreden. Daarnaast hoeven voor de beoogde nieuwbouw geen bomen gekapt te worden en blijft het groene karakter behouden. Het nieuwe gebouw zal een kleinschalig zorgcomplex voor dementerende ouderen worden. In het complex komen onder andere zorgappartementen, een logeerkamer, een beheerderswoning, een gemeenschappelijke woon- en eetkamer en diverse utilitaire en facilitaire ruimtes.

2 Wettelijk kader

2.1 Flora- en faunawet

Soortenbescherming is altijd aan de orde. Hiervoor is de Flora- en faunawet bepalend. Deze wet is gericht op het duurzaam in stand houden van soorten in hun natuurlijk leefgebied. Deze wet heeft de beschermingsregels, zoals die ook in de Europese Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn zijn opgenomen, overgenomen en voor de Nederlandse situatie toegepast.

Deze bescherming is als volgt in de Flora- en faunawet opgenomen:

- het is verboden beschermde plantensoorten te plukken, verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te onwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen (artikel 8);
- het is verboden beschermde diersoorten te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen (artikel 9), opzettelijk te veront-rusten (artikel 10) en hun nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren (artikel 11).

2.1.1 Beschermingscategorieën

De procedurele consequenties zijn afhankelijk van de soorten die door de ingreep worden beïnvloed. Kortweg kunnen drie beschermingsregimes worden onderscheiden:

1. beschermingscategorie 1:
een groot aantal beschermde soorten is in Nederland algemeen voorkomend. Op basis van het Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten uit de Flora- en faunawet mogen ruimtelijke ingrepen worden uitgevoerd die tot effect hebben dat de verblijfplaatsen van deze soorten worden aangetast;
2. beschermingscategorie 2:
voor beschermde soorten die minder algemeen zijn en extra aandacht verdienen, kan een vrijstelling (behalve voor het opzettelijk verontrusten) verkregen worden als de initiatiefnemer een goedgekeurde gedragscode heeft. Indien dit niet het geval is dient voor deze categorie een ontheffing aangevraagd te worden.
In een dergelijke gedragscode worden gedragslijnen aangegeven die men volgt om het schaden van beschermde soorten zo veel mogelijk te voorkomen. Ontheffing is, als wordt gewerkt volgens een goedgekeurde gedragscode, voor deze soorten alleen nog nodig als werkzaamheden afwijkend van de gedragscode worden uitgevoerd;
3. beschermingscategorie 3:
voor ongeveer honderd zeldzame soorten geldt géén vrijstelling als het gaat om ruimtelijke ingrepen. Ontheffingen voor deze groep soorten worden slechts verleend wanneer er geen andere bevredigende oplossing voor de ingreep bestaat, de ingrepen een in de wet genoemd belang dienen en de gunstige staat van instandhouding van de soort niet in gevaar komt. Deze uitgebreide toets geldt ook voor alle vogelsoorten.

Als een ruimtelijke ingreep rechtstreeks kan leiden tot verstoring of vernietiging van bepaalde beschermde soorten of hun leefgebied, kan het project in strijd zijn met de

Flora- en faunawet. Voor aantastingen van verblijfplaatsen en belangrijke (onderdelen van) leefgebieden van meer strikt beschermde soorten, is een ontheffing ex. Artikel 75 van de Flora- en faunawet nodig van het ministerie van Economische Zaken.

Vleermuizen vallen onder beschermingscategorie 3.

2.1.2 Vogels

Alle nesten van inheemse vogelsoorten zijn streng beschermd tijdens het broedseizoen. Het betreft dan met name de actieve broedplaatsen en vaste verblijfplaatsen. Voor de meeste vogels loopt het broedseizoen van half maart tot half augustus. Voor het broedseizoen wordt geen standaardperiode gehanteerd in het kader van de Flora- en faunawet. Van belang is of een broedgeval aanwezig is, ongeacht de periode.

Nesten van een aantal vogelsoorten zijn jaarrond beschermd. Het betreft hier over het algemeen soorten die het gehele jaar gebruikmaken van hun nest, of niet in staat zijn om een eigen nest te bouwen. Er worden hierin vijf categorieën onderscheiden:

- 1 Nesten die, behalve gedurende het broedseizoen als nest, buiten het broedseizoen in gebruik zijn als vaste rust- en verblijfplaats.
- 2 Nesten van koloniebroeders die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk zijn van bebouwing of biotoop. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar.
- 3 Nesten van vogels, zijnde geen koloniebroeders, die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk zijn van bebouwing. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar.
- 4 Vogels die jaar in jaar uit gebruikmaken van hetzelfde nest en die zelf niet of nauwelijks in staat zijn een nest te bouwen.

Bij de vijfde en laatste categorie zijn de nesten jaarrond beschermd als er in de omgeving onvoldoende alternatieven zijn:

- 5 Nesten van vogels die weliswaar vaak terugkeren naar de plaats waar zij het jaar daarvoor hebben gebroed of de directe omgeving daarvan, maar die wel over voldoende flexibiliteit beschikken om, als de broedplaats verloren is gegaan, zich elders te vestigen.

2.2 Soortenstandaarden

Voor beschermde diersoorten waarvoor vaak een ontheffing wordt aangevraagd, zijn soortenstandaarden opgesteld. Deze soortenstandaarden bevatten een aantal kenmerkende ecologische aspecten van de betreffende soort. Ook is een set basis- of standaardmaatregelen opgenomen, die een initiatiefnemer die een ruimtelijke ingreep overweegt waarbij een beschermde soort is betrokken, kan of moet nemen. Bij deze maatregelen staat grotendeels vast dat ze effectief zijn, maar waar dit nog niet onomwonden is vastgesteld, wordt dit vermeld. Afwijkingen van die basisset maatregelen zijn alleen toegestaan als de lokale situatie of populatie dat vereist. Dan zijn er dus maatwerkmaatregelen noodzakelijk.

De lokale situatie en het effect van de ruimtelijke ingreep op de betrokken beschermde diersoort zal altijd door een deskundige moeten worden beoordeeld om te zien of met de genoemde algemene maatregelen overtreding van de wet kan worden voorkomen. Als er, ondanks het treffen van de in de soortenstandaarden genoemde maatregelen, mogelijk toch verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet worden overtreden dan blijft een ontheffing nodig en moet er een ontheffingsaanvraag worden ingediend bij Rijksdienst voor Ondernemend Nederland..

2.3 Zorgplicht

Naast de verbodsbepalingen geldt altijd artikel 2 van de Flora- en faunawet. Dit is een zorgplichtbepaling. Iedereen dient voldoende zorg in acht te nemen voor de in het wild levende dieren en hun leefomgeving. Dit houdt in dat voorafgaand aan sloop-, grond-, of bouwwerkzaamheden wordt gecontroleerd of dat negatieve gevolgen voor aanwezige soorten kunnen worden voorkomen door het nemen van alle maatregelen die redelijkerwijs kunnen worden verwacht.

3 Ecologie van vleermuizen

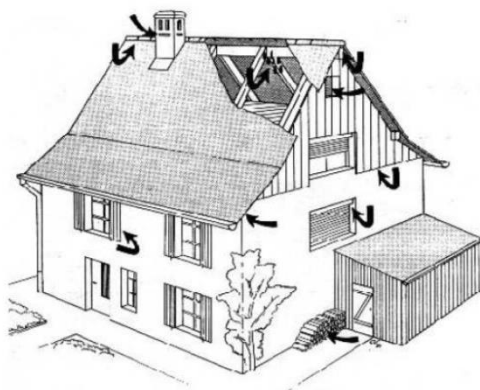
Elke vleermuissoort heeft een eigen specifiek scala aan eisen waaraan een leefgebied moet voldoen, om zich succesvol te kunnen handhaven. De verblijfplaatsen, vliegrou-tes en foerageergebieden vormen hierin een centrale plaats. Deze worden hieronder besproken.

3.1 Verblijfplaatsen

Net als alle zoogdieren zoeken ook vleermuizen een beschermde ruimte op om te slapen, hun jongen te baren en groot te brengen. Dit is de zogenaamde vaste rust- en verblijfplaats. Vleermuizen bezitten door het jaar heen een groot scala aan verschillende soorten verblijfplaatsen om in bovengenoemde behoefte te voorzien. Er wordt voor deze diergroep in het algemeen onderscheid gemaakt tussen kraamverblijfplaatsen, zomerverblijfplaatsen, paarverblijfplaatsen en winterverblijfplaatsen. In de kraamverblijfplaats worden de jongen (één per vrouwtje) gebaard en gezoogd. In dergelijke verblijfplaatsen scholen meerdere vrouwtjes (met jongen) bij elkaar. De omvang van een dergelijke kolonie verschilt per locatie en per soort. Van de gewone dwergvleermuis is bijvoorbeeld bekend dat zij groepen vormt van circa 50 tot 120 individuen. Bij de laatvlieger zijn deze groepen geregeld kleiner: 10 tot 50 vrouwtjes.

In zomerverblijfplaatsen bevinden zich de volwassen mannetjes en vrouwtjes die zich niet voortplanten. Hier zijn altijd maar enkele vleermuizen aanwezig. In de paarverblijfplaatsen vindt de paring plaats. Mannetjes bezetten dan een verblijfplaats met daaromheen zijn territorium en proberen vrouwtjes hiernaartoe te lokken om te paren. In de winterverblijfplaats overwinteren de vleermuizen. Gewone dwergvleermuizen kunnen zowel in kleine als in grote groepen overwinteren. De watervleermuis overwintert weer in grotten of bunkers en andere soorten (bijvoorbeeld rosse vleermuis) trekken weg uit Nederland naar warmere oorden.

Zowel de gewone dwergvleermuis als de laatvlieger hebben hun verblijfplaatsen in gebouwen. De ruige dwergvleermuis kan van zowel boomholten als gebouwen gebruik maken. De rosse vleermuis en watervleermuis zijn echter boombewonende soorten. Onderstaande afbeelding toont de mogelijke verblijfplaatsen van vleermuizen rondom gebouwen.

Waar zitten vleermuizen in gebouwen:

- In de spouwmuur achter een spouwgat, rooster of ventilatievoeg (= verticale spleet in metselwerk)
- Op de kopgevel waar de dakpannen over de rand steken
- Achter de dakrand via een kier aan de onderzijde
- Onder het dak, tussen dak en dakbeschot
- Onder de dakpannen via een scheefliggende dakpan
- Achter gevelbeplating of -betimmering via een kier
- Achter een reclamebord tegen de gevel
- Achter een loszittende loodslab, bijvoorbeeld bij de schoorsteen of dakkapel
- In een schoorsteen achter een kier of rooster
- Achter luiken
- Achter of tussen de buitenzonwering
- In de balkonvloer (bij flats)

Verblijfplaatsen van vleermuizen in en om het huis.

Vleermuizen leven door het jaar heen in een netwerk van verschillende verblijfplaatsen, maar ook in een netwerk van verschillende verblijfplaatsen tijdens hetzelfde sei-

zoen. Afhankelijk van soort en situatie is er sprake van een hoofdverblijfplaats met satellietverblijfplaatsen of van meer gelijkwaardige verblijfplaatsen. Zelfs kraamverblijfplaatsen kunnen van de ene op de andere dag verlaten zijn, waarbij de vrouwtjes hun jongen hangend aan de buik met zich meedragen. Tussen winterverblijfplaatsen wordt minder gewisseld. Bij de gewone dwergvleermuis liggen alle verblijfplaatsen binnen een straal van 20 km bijeen. Bij grotere vleermuissoorten als de laatvlieger of de rosse vleermuis is dit gebied vele malen groter.

3.2 Vliegroutes

Vanuit hun verblijfplaatsen moeten de vleermuizen hun weg kunnen vinden op zoek naar voedsel. Met behulp van hun sonar moeten ze wegwijs worden in de omgeving tussen verblijfplaats en foerageergebied. Vleermuizen gebruiken hiervoor vaak een vaste route naar het foerageergebied. Lijnvormige elementen als een bomenrij of watergang met opgaande begroeiing is hierbij vaak belangrijk voor hun oriëntatie.

3.3 Foerageergebied

Voor het vinden van voedsel heeft elke vleermuissoort zich op enige wijze gespecialiseerd. Een overeenkomst is dat ze allen beschutting van wind zoeken. Enerzijds om energie te besparen, anderzijds vanwege de hoeveelheid insecten. De gewone dwergvleermuis foerageert bijvoorbeeld vooral in open ruimtes in bosachtig gebied of langs wind beschutte, lijnvormige elementen, zoals bomenrijen of watergangen. De laatvlieger foerageert ten opzichte van de gewone dwergvleermuis in dezelfde soort gebieden maar dan hoger in de lucht en zolang de wind het toe laat boven opener terrein. De watervleermuis foerageert enkel boven open water.

3.4 Jaarcyclus vleermuizen

Vleermuizen gebruiken dus een netwerk van deelleefgebieden met verschillende functies. De in Nederland meest voorkomende soorten volgen daarbij een duidelijke seizoenscyclus: beginnend bij winterslaap, achtereenvolgens migratie, kraamperiode, balts- of paartijd, trek en tenslotte weer winterslaap. zie onderstaand tijdschema.

	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Activiteit	Winterslaap			Migratie	Kraamtijd			Paartijd / Migratie			Winterslaap	
Functie	Winterverblijfplaats			Tussen-verblijf	Kraamverblijfplaats / Zomerverblijfplaats			Paarverblijfplaats			Winterverblijfplaats	

Jaarcyclus van vleermuizen

4 Onderzoeksmethodiek

In de periode van 15 mei tot en met 30 september 2016 is het plangebied onderzocht op de aanwezigheid van verblijfplaatsen, vliegroutes en foerageergebied van vleermuizen. Gezien de omvang van het plangebied is het gebied geïnventariseerd met maximaal drie ecologen met kennis op het gebied van vleermuizen. De inventarisaties zijn uitgevoerd in de ochtend- en avonduren. Daarbij wordt in de ochtend vanaf twee uur voor zonsopkomst en in de avond vanaf zonsondergang onderzoek verricht.

Het onderzoek heeft plaatsgevonden volgens de richtlijnen zoals deze zijn verwoord in het Vleermuisprotocol 2013 (Vleermuisvakberaad Netwerk Groene Bureaus et al. 2013). Bij het onderzoek zijn, waar noodzakelijk, tevens de soortenstandaarden van vleermuissoorten van het Ministerie van Economische Zaken (2014) geraadpleegd.

Vleermuisprotocol

Het vleermuisprotocol heeft tot doel het belang van de functies van gebieden voor soorten vleermuizen effectief en efficiënt vast te stellen voor de Flora en faunawet. Het is een hulpmiddel voor deskundige vleermuisonderzoekers en de beoordelaars van vleermuisonderzoek om te bepalen wat een juridisch redelijke onderzoeksinspanning is voor een specifieke locatie. Het protocol bundelt daartoe de bestaande kennis over onder meer de beste veldcondities, de perioden voor onderzoek, het aantal en de duur van veldbezoek.

Het protocol is opgesteld om het onderzoek voor de Flora en Faunawet optimaal te laten verlopen. Wanneer het protocol in essentie is gevolgd, bestaat grote mate van juridische zekerheid dat voldaan is aan een wettelijke en maatschappelijk verantwoorde inspanning om na te gaan of soorten en functies van gebieden in het geding zijn. In het bijzonder wanneer de aanwezigheid van gebiedsfuncties of soorten wordt uitgesloten zou een onderzoek volgens het protocol als juridisch voldoende moeten worden aangemerkt.

Status van het protocol

Het protocol voor het inventariseren van vleermuizen is opgesteld door het Netwerk Groene Bureaus en de Zoogdiervereniging, in overleg met de Dienst Landelijk Gebied en de Gegevensautoriteit Natuur (GaN). In expertmeetings zijn in 2008 de voorschriften ontwikkeld en op basis van toepassing gedurende het seizoen in 2008, 2009, 2010, 2011 en 2012 geëvalueerd. De bij het onderzoek gehanteerde versie is uitgebracht op 25 maart 2013. Dit is de meest recente versie van het protocol.

Volgens de GaN is het protocol gebaseerd op de meest recente wetenschappelijke inzichten, voldoet het aan de eisen die het bevoegd gezag stelt en biedt het een duidelijkheid over het begrip “gedegen onderzoek” uit de Flora en faunawet. Het protocol wordt onder auspiciën van de Gegevensautoriteit Natuur aan de hand van opgedane ervaringen en nieuwe onderzoekskennis, bijvoorbeeld over het voorkomen van soorten, seizoensactiviteit of nieuw onderkende gebiedsfuncties, jaarlijks geëvalueerd en zo nodig geactualiseerd.

Het onderzoek naar de aanwezigheid van vleermuizen is uitgevoerd door middel van zichtwaarnemingen en onderzoek met batdetectors (Petterson, type D240X en Bat-logger M). Een batdetector is een apparaat dat de onhoorbare ultrasone geluiden van vleermuizen opvangt en vertaalt in voor mensen hoorbare geluiden. Door interpretaties van ritme, klank en hoogte van het door het apparaat uitgezonden geluid kunnen de meeste soorten vleermuizen worden onderscheiden en op naam worden gebracht. Met behulp van de D240X-batdetector kunnen vertraagde opnames worden gemaakt die eventueel achteraf geanalyseerd kunnen worden met behulp van het programma Batsound. Met name voor de soorten van het geslacht *Myotis* is dit noodzakelijk om tot een zekere determinatie te komen.

Weergegevens zijn geraadpleegd via de websites van het KNMI, Weer.nl en Buienradar.nl.

5 Resultaten

5.1 Onderzoeksomstandigheden

Het onderzoek naar vleermuizen is sterk gebonden aan goede klimatologische omstandigheden. Bij te veel wind (>3 - 4 Bft), te lage temperaturen (< 10 °C) of te grote neerslag (waterdruppeldiameter >0,5 mm (motregen)) zijn sommige soorten niet aanwezig of verminderd actief waardoor de waarnemingen onvolledig tot onvoldoende kunnen zijn. In onderstaande tabel zijn de weeromstandigheden ten tijde van het veldonderzoek weergegeven.

Datum	Zon op / onder	Tijd (start)	Tijd (eind)	Temperatuur (°C)	Wind (Bft)	Neerslag	Onderzoeks- omstandigheden
06-06-2016	21:56 uur	21:45 uur	23:30 uur	25	0 - 1	Geen	Goed
14-07-2016	05:36 uur	04:00 uur	05:40 uur	11	1	Geen	Goed
16-08-2016	21:01 uur	21:00 uur	00:01 uur	18	1 – 2	Geen	Goed
07-09-2016	20:12 uur	22:00 uur	23:30 uur	21	1 – 2	Geen	Goed

Uit voorgaande tabel blijkt dat drie van de vier onderzoeken niet de in het vleermuis-protocol vermelde twee uur is onderzocht. Echter, in de 'aanwijzingen voor gebruik' van het betreffende protocol is aangegeven dat de waarnemingen voor een gebieds-functie beëindigd kunnen worden wanneer de aanwezigheid van alle potentieel voorkomende soorten en functies is vastgesteld, ongeacht de voorgeschreven waarnemingsduur in de protocollen. Tijdens de drie betreffende veldbezoeken was hiervan sprake, waardoor ze eerder konden worden afgerond.

5.2 Resultaten veldonderzoek

5.2.1 Kraamverblijfonderzoek

Tijdens het kraamverblijfonderzoek van 6 juni 2016 werd de eerste waarneming gedaan om 22:05 uur. Het betrof een uitvliegende gewone dwergvleermuis. Dit dier had een zomerverblijfplaats boven het balkon in het zuidoosten van het hotel. De tweede waarneming van een gewone dwergvleermuis werd gedaan om 22:10 uur, dit betrof een dier op doortocht en werd waargenomen ten zuiden van de bebouwing. Gedurende het veldbezoek zijn meerdere gewone dwergvleermuizen door het plangebied gevlogen. De bomen in het plangebied worden daarom door enkele gewone dwergvleermuizen gebruikt als vliegroute. Ook worden de bomen gebruikt als foerageerplek. Gedurende het veldbezoek zijn maximaal drie foeragerende gewone dwergvleermuizen tegelijkertijd waargenomen. Om 22:26 uur werden daarnaast twee langsvliegende laatvlieger waargenomen. Deze dieren vlogen van oost naar west, langs de zuidkant van de bebouwing. In het daaropvolgende half uur werd nog twee keer een langsvliegende laatvlieger waargenomen. Eén van deze laatvliegers foerageerde rond de bomen en de vijver in het westen van het plangebied.

Tijdens het ochtendonderzoek van 14 juli 2016 werd de eerste vleermuis waargenomen om 04:06 uur. Dit betrof een waarneming van een foeragerende gewone dwergvleermuis aan de zuidkant van de bebouwing. Tijdens dit veldbezoek is enkel de gewone dwergvleermuis waargenomen en werd er door maximaal twee gewone

dwergvleermuizen tegelijkertijd gefoerageerd. Ook werd er drie keer een gewone dwergvleermuis op doortocht waargenomen. Tijdens het veldbezoek zijn geen uitvliegende vleermuizen waargenomen. De laatste vleermuis die werd gehoord betrof een gewone dwergvleermuis (04:44 uur). Tijdens het veldbezoek zijn geen invliegende vleermuizen waargenomen. Navolgende afbeelding visualiseert de vleermuiswaarnemingen ten tijde van beide veldbezoeken.

5.2.2 Paarverblijfonderzoek

Tijdens het paarverblijfonderzoek van 16 augustus 2016 is extra aandacht besteed aan de laatvlieger, omdat deze soort tijdens de eerste onderzoeksrunde in de kraamtijd al vroeg werd waargenomen. Dit is een aanwijzing dat deze vleermuissoort een verblijfplaats in de directe omgeving heeft. Daarom werd besloten om al tijdens zons-
 ondergang, met een extra persoon bij het gebouw te posten, om een eventuele zomerverblijfplaats van de laatvlieger in het plangebied met zekerheid te kunnen uitsluiten. Tijdens deze ronde werd de eerste vleermuis waargenomen om 21:19 uur. Het betrof een langsvliegende laatvlieger, die van oost naar west over het gebouw vloog.

De eerste waarneming van een gewone dwergvleermuis werd gedaan om 21:23 uur. Het betrof een foeragerend dier rond de bomen in het zuiden van het plangebied. De eerste baltsroep van een gewone dwergvleermuis werd waargenomen om 23:43 uur. De baltsroep van een vleermuis is een sociaal geluid dat mannelijke vleermuizen tijdens de paartijd produceren om vrouwtjes te lokken en om andere mannetjes te weren. Het daaropvolgende kwartier werd vervolgens nog regelmatig een baltsroep van een gewone dwergvleermuis gehoord aan zowel de west-, zuid- als noordoostkant van het gebouw in het plangebied. Tijdens dit veldbezoek werd door maximaal twee foeragerende gewone dwergvleermuizen tegelijkertijd in het plangebied gefoerageerd. Ook is tijdens dit veldbezoek eenmaal een overvliegende rosse vleermuis waargenomen. Dit dier had geen relatie met het plangebied. Tijdens het veldbezoek zijn geen uitvliegende vleermuizen waargenomen.

Tijdens het veldbezoek van 7 september 2016 was de situatie vergelijkbaar met die van 16 augustus 2016. De territoriumgrenzen van het paarterritorium van de gewone dwergvleermuis zijn dan ook duidelijker geworden. De eerste vleermuiswaarneming van deze avond werd gedaan om 22:06 uur en betrof een baltsroep van een gewone dwergvleermuis aan de zuidkant van de bebouwing. Op deze avond werden aan alle windrichtingen rond het gebouw baltsroepen van de gewone dwergvleermuis gehoord. Daarom is de kans groot dat de paarverblijfplaats zich in het hotel bevindt.

Andere vleermuissoorten zijn deze avond niet in het plangebied waargenomen. Ook zijn tijdens dit veldbezoek geen langs vliegende of foeragerende vleermuizen waargenomen. Navolgende afbeelding visualiseert de waarnemingen van het gehele paarverblijfonderzoek. Ook de geschatte territoriumgrenzen zijn weergegeven.

5.2.3 Winterverblijfonderzoek

Volgens het vleermuisprotocol (2013) kan in de maand augustus onderzoek verricht worden naar middernachtswermen van vleermuizen. Dergelijk gedrag wijst op de aanwezigheid van een massawinterverblijfplaats. Zulke verblijfplaatsen bevinden zich vaak in hoge, verwarmde gebouwen. Op 16 augustus 2016 is onderzoek verricht naar middernachtswermen. Tijdens het veldbezoek is dergelijk gedrag echter niet waargenomen. Van de aanwezigheid van een massawinterverblijfplaats in het plangebied is daarom ook geen sprake.

Naast massawinterverblijven gebruiken vleermuizen ook meer solitaire winterverblijfplaatsen. In principe kunnen alle zomer-, kraam- en paarverblijfplaatsen ook dienst doen als solitaire winterverblijfplaats. In het plangebied zijn daarom twee solitaire winterverblijfplaatsen van de gewone dwergvleermuis aanwezig.

5.2.4 Aanwezigheid essentiële elementen

Voor vleermuizen zijn alle vormen van verblijfplaatsen essentiële elementen om de huidige staat van instandhouding niet aan te tasten. In het plangebied is in totaal één zomerverblijfplaats en één paarverblijfplaats van de gewone dwergvleermuis aanwezig. De locatie van de zomerverblijfplaats is bekend, de locatie van de paarverblijfplaats is niet bekend. Deze locatie van de paarverblijfplaats kan hetzelfde zijn als de locatie van de zomerverblijfplaats, maar kan zich ook op een andere plek in het gebouw bevinden. Daarom wordt van het *worst-case* scenario uitgegaan, dat de paarverblijfplaats zich op een andere plek in het gebouw bevindt.

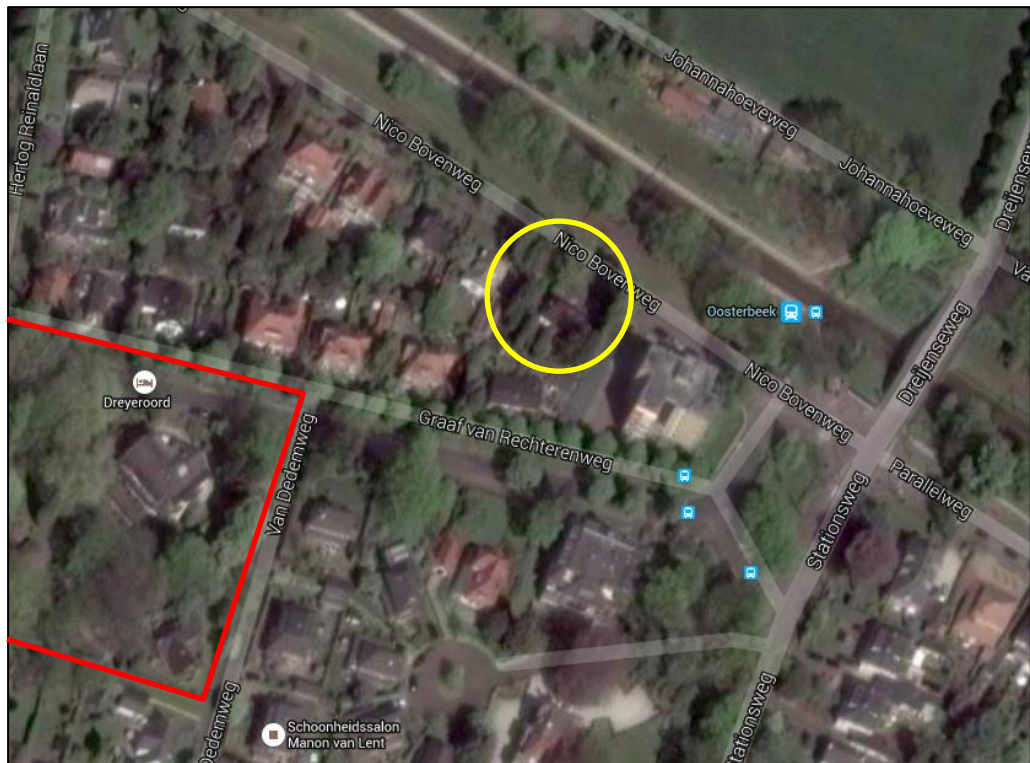
Foerageergebieden en vliegroutes kunnen essentiële elementen voor vleermuizen vormen. Als een gebied bijvoorbeeld voedsel verschaft voor tientallen dieren in een tijdsbestek van meerdere uren, kan het wegvallen van een dergelijk gebied ervoor zorgen dat de huidige staat van instandhouding van de vleermuizen in een bepaald gebied negatief wordt beïnvloed. Vleermuizen gebruiken vaak doorlopende lijnvormige elementen (zoals een bommenrij) om zich van hun verblijfplaats naar foerageergebied te bewegen. Als een lijnvormige element door tientallen vleermuizen wordt gebruikt en geen goede alternatieven zijn wordt de vliegroute essentieel geacht.

In dit geval wordt door de gewone dwergvleermuis en de laatvlieger in het plangebied gevoerageerd. Drie gewone dwergvleermuizen foerageren maximaal tegelijkertijd in het plangebied. In het plangebied is maximaal één foeragerende laatvlieger tegelijkertijd waargenomen. In de omgeving is relatief veel vergelijkbaar en alternatief foerageergebied voor de gewone dwergvleermuis en de laatvlieger aanwezig. Voor de laatvlieger en de gewone dwergvleermuizen die geen verblijfplaats in het plangebied hebben, vormt het plangebied daarom geen essentieel foerageergebied. Voor de gewone dwergvleermuis met zijn paarterritorium en zomerverblijfplaats is dit anders. Paarterritoria van gewone dwergvleermuizen zijn altijd in gebied met zowel bebouwing (voor de verblijfplaats) als bommen (voor insecten als voedsel). Baltsroepende gewone dwergvleermuizen dienen voldoende voedsel te kunnen vinden in hun paarterritorium. De bommen in het paarterritorium van de gewone dwergvleermuis in het plangebied zijn daarom essentieel voor het functioneren van de paarverblijfplaats. Ook voor het goed functioneren van de zomerverblijfplaats zijn bommen van essentieel belang. Deze bommen zijn daarom strikt beschermd.

De bommen in het plangebied worden door enkele gewone dwergvleermuizen als vliegroute gebruikt. Gezien het lage aantal betreft het hier geen essentiële vliegroute.

5.2.5 Overige soorten

Tijdens het veldbezoek van 6 juni 2016 zijn jonge ransuilen gehoord in een tuin aan de Nico Bovenweg. De nesten van ransuilen zijn strikt beschermd volgens de Flora- en faunawet. De ransuilen leken echter geen relatie met het plangebied te hebben. Negatieve effecten van de beoogde ontwikkelingen op de ransuil zijn daarom niet te verwachten.

Plangebied (rood omkaderd) en bij benadering de locatie waar de jonge ransuilen zijn gehoord (geel omkaderd).

6 Conclusie en advies

6.1 Ontheffing Flora- en faunawet

In het plangebied is nader onderzoek verricht naar vleermuizen. In het plangebied is één zomer- en één paarverblijfplaats van de gewone dwergvleermuis aanwezig in het gebouw. Alle verblijfplaatsen van vleermuizen zijn strikt beschermd volgens de Flora- en faunawet. Dit is inclusief alle elementen die noodzakelijk zijn om deze verblijfplaatsen als zodanig te laten functioneren. In dit geval betekent dit dat de bomen rond het gebouw ook essentiële elementen bevatten.

6.1.1 Essentiële elementen die verloren gaan

Volgens de beoogde plannen wordt het gebouw in het plangebied gesloopt. Daarom kan met zekerheid gesteld worden dat de twee vastgestelde verblijfplaats van de gewone dwergvleermuis verloren gaan met de ruimtelijke ingreep, aangezien beide in de bebouwing aanwezig zijn.

Voor de beoogde nieuwbouw hoeven geen bomen gekapt te worden en blijft het groene karakter behouden. Het plangebied blijft daarmee functioneel als essentieel foera-geergebied voor de gewone dwergvleermuizen met de paar- en zomerverblijfplaats in het hotel.

6.1.2 Ontheffing Flora- en faunawet aanvragen?

Eén zomer- en één paarverblijfplaats van de gewone dwergvleermuis zullen met de geplande ruimtelijke ingreep verloren gaan. Aangezien alle verblijfplaatsen van vleermuizen strikt beschermd zijn en vallen onder beschermingscategorie 3, is een ontheffing Flora- en faunawet noodzakelijk in combinatie met het uitvoeren van mitigerende maatregelen. Indien een ontheffing is verleend en de mitigerende maatregelen worden uitgevoerd, is het plan haalbaar in het licht van de Flora- en faunawet.

6.2 Ontheffing aanvragen

Het uitvoeren van ruimtelijke ingrepen waarbij strikt beschermde soorten (zoals de gewone dwergvleermuis) worden verstoord is wettelijk gezien mogelijk als men in het bezit is van een ontheffing Flora- en faunawet. Een dergelijke ontheffing dient aangevraagd te worden bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). De behandeltermijn van de aanvraag is gemiddeld 16 weken.

Bij het indienen van een aanvraag ontheffing Flora- en faunawet dient een projectplan te worden opgesteld. In dit plan wordt onder andere de verspreiding van de betreffende beschermde soorten in het plangebied verwoord alsmede het (wettelijk) belang van de ingreep onderbouwd. Daarnaast dient een uitgebreide alternatievenafweging plaats te vinden over waarom de verstoring van vaste rust- en verblijfplaatsen niet is te voorkomen.

6.3 Mitigerende maatregelen treffen

In de Soortenstandaard Gewone dwergvleermuis is een basisset aan mitigerende maatregelen opgenomen. De maatregelen bestaan over het algemeen uit het tijdig ophangen van vervangende verblijfplaatsen, het ongeschikt maken van de huidige verblijfplaatsen en het realiseren van permanente voorzieningen in de nieuwe situatie.

De soortenstandaard stelt bepaalde eisen aan het realiseren van tijdelijke en permanente voorzieningen. De belangrijkste voor dit moment zijn:

- Voor elke verblijfplaats die verloren gaat dienen zowel vier tijdelijke als permanente voorzieningen gerealiseerd te worden;
- Tijdelijke voorzieningen dienen binnen 50 (tot maximaal 200) meter van de oorspronkelijke verblijfplaats geplaatst te worden;
- Tijdelijke paarverblijfplaatsen voor de gewone dwergvleermuis dienen zes maanden voor de start van het paarseizoen aanwezig te zijn. Dit betekent dat vervangende paarverblijfplaatsen uiterlijk half februari aanwezig moeten zijn;
- Permanente voorzieningen in de nieuwe situatie dienen zoveel mogelijk overeen te komen met de oude situatie.
- Er dient te allen tijde een vergelijkbare hoeveelheid foerageergebied aanwezig te zijn.

Geadviseerd wordt om in nauwe samenwerking met een ecooloog en op tijd (zodat aan de gewenningsperiodes wordt voldaan) geschikte mitigerende maatregelen op te stellen en uit te voeren.

6.4 Broedperiode en zorgplicht

Buiten het rekening houden met vleermuizen dient ook altijd rekening gehouden te worden met de zorgplicht (artikel 2 Flora- en faunawet) en broedende vogels. Derhalve gelden hiervoor ook onderstaande twee voorwaarden.

- De zorgplicht is altijd van toepassing. Iedereen moet voldoende zorg in acht nemen voor alle in het wild levende dieren, planten en hun leefomgeving. Dit kan bijvoorbeeld door de werkzaamheden te verrichten buiten kwetsbare periodes (het voortplantings- en winterslaapseizoen). Ook kan er gefaseerd worden gewerkt om dieren de kans te geven om te vluchten.
- Verder kunnen bij (de start van) werkzaamheden in de broedperiode, broedende vogels worden verstoord, of hun nesten worden aangetast. De broedperiode loopt globaal van half maart tot half augustus. Er is geen vrijstelling te verkrijgen in het kader van de Flora- en faunawet voor activiteiten die vogels in hun broedseizoen zou kunnen verstoren. De start van de werkzaamheden dient daarom plaats te vinden buiten de broedperiode.

6.5 Vrijblijvende aanbevelingen

Naast de consequenties die voortkomen uit de Flora- en faunawet zijn ook vrijblijvende aanbevelingen te doen ten aanzien van de inrichting van het plangebied, namelijk:

- Als bomen en struiken worden geplaatst in de nieuwe situatie, bevelen wij inheemse boom- en struiksoorten aan. Deze soorten komen van oorsprong in Nederland voor. Dergelijke soorten zorgen voor een hogere biodiversiteit in het gebied dan

uitheemse soorten. Inheemse soorten trekken bijvoorbeeld meer insecten aan dan uitheemse soorten. Er is dan meer voedsel voor bijvoorbeeld vogels en vleermuizen voorhanden.

- Vanwege de veranderde constructie van nieuwbouw hebben huismussen, gierzwaluwen en vleermuizen steeds minder nestplaatsen en vaste rust- en verblijfplaatsen tot hun beschikking. Tegenwoordig zijn elegante oplossingen beschikbaar om deze soorten onderdak te bieden in nieuwe gebouwen. Derhalve bevelen wij vrijblijvend aan om het inbouwen van nest- en verblijfplaatsen van deze diersoorten in de nieuwbouw in overweging te nemen.

6.6 Vervolgstappen

- Aanvragen ontheffing Flora- en faunawet;
- Opstellen mitigatieplan (hangt samen met ontheffing);
- Uitvoeren mitigerende maatregelen en overige eisen vanuit ontheffing.

De ruimtelijke ontwikkeling mag pas uitgevoerd worden indien in het bezit is van een ontheffing Flora- en faunawet en de noodzakelijke mitigerende maatregelen zijn uitgevoerd.

Bijlage 1: geraadpleegde literatuur

Dietz, C.; Nill, D.; Von Helversen, O.; Lina, P. 2011. Vleermuizen: alle soorten van Europa en Noordwest-Afrika : biologie, kenmerken, bedreigingen. Tirion Natuur, Utrecht.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl). 2014. Soortenstandaard Gewone dwergvleermuis, *Pipistrellus pipistrellus*. Ministerie van Economische zaken - Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, Team natuur, Den Haag.

Vleermuisvakberaad Netwerk Groene Bureaus, Zoogdiervereniging en Gegevensautoriteit Natuur, Vleermuisprotocol 2013, 25 maart 2013. www.gegevensautoriteit-natuur.nl en www.netwerkgroenebureaus.nl.

Websites:

www.rvo.nl

www.rijksoverheid.nl

www.wetten.nl

www.vleermuis.net

www.vleermuizenindestad.nl

www.telmee.nl